

# ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' Διεθνούς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου  
τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία



Ἡ Ὀρθόδοξη θεολογία καὶ ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας:  
ἀνθρωπολογικὲς, πολιτικὲς, οἰκονομικὲς,  
κοινωνικὲς καὶ πολιτισμικὲς συνέπειες

Θεσσαλονίκη, 29 Σεπτεμβρίου - 1 Ὀκτωβρίου 2025

Α'

Τόμος 96ος • 4ον • Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 2025

Β΄ Συνεδρία

Τρίτη, 30 Σεπτεμβρίου 2025  
Αΐθουσα Τελετῶν - Κτήριο Διοικήσεως Α.Π.Θ.

Β΄ Συνεδρία  
*Ποιμαντική καὶ ἐκκλησιαστικὴ πράξις  
στὴν ψηφιακὴ ἐποχὴ*

Προεδρεῖο  
Καθηγητῆς Πρωτοπρ. Ἀθανάσιος Γκίκας  
& Καθηγητῆς Χρῆστος Ἀραμπατζῆς

*Χαιρετισμὸς τῆς Α.Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰου-  
στινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κ. Γεωργίου*

Εἰσηγήσεις

Σεβ. Μητροπολίτου Νέας Ἰωνίας κ. Γαβριὴλ  
*Ἡ ὄντολογία τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης καὶ  
ἡ δυνατότητα διδασχῆς τοῦ Εὐαγγελίου*

π. Βασιλείου Καλλιακμάνη  
*Ποιμαντικὴ ἀμηχανία στὴν ἐποχὴ τοῦ διαδικτύου*

Δῆμητρας Κούκουρα  
*Κήρυκας Μηχανή – Μηχανὴ Κήρυκας. Ἡ χρῆση τῆς  
τεχνητῆς νοημοσύνης στὸ πεδίο τῆς Ὀμιλητικῆς*

π. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα  
*Ποιμαντικὸ ἔργο στὸ διαδίκτυο: εὐκαιρία πολλαπλα-  
σιασμοῦ πνευματικῶν λόγων ἢ ἀπο-ιεροποίηση τοῦ  
ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος;*

π. Σεργίου Μαρονέλλου  
*Ἡ σημασία τοῦ τόπου στὴν Κανονικὴ Παράδοση  
μέσα στοὺς νέους δρόμους τῆς ἀ-τοπικότητας τῆς ψη-  
φιακῆς τεχνολογίας*

# Κήρυκας Μηχανή – Μηχανή Κήρυκας. Ἡ χρήση τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης στὸ πεδίο τῆς Ὀμιλητικῆς

Δήμητρας Κούκουρα\*

Ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη<sup>1</sup> σχετίζεται μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἐπιθυμία νὰ κατασκευάσει μία εὐφυῆ ἢ νοήμονα μηχανὴ μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἀνθρώπινα γνωρίσματα<sup>2</sup>. Ἡ σημερινὴ συνεχῆς τελειοποίησή της προσφέρει ἀσύλληπτες ὑπηρεσίες. Ἐν τούτοις ἡ λέξη ὑπηρεσία στὴν ἐλληνικὴ, ἄλλοτε σημαίνει τὴν ἐθελοντικὴ ἢ ἀμειβόμενη παροχὴ ἔργου καὶ ἄλλοτε τὴ δουλικὴ ὑποταγή. Ἡ ἀνησυχία γιὰ τὴ σχέση ἀνθρώπου καὶ μηχανῆς, ἀφέντη καὶ δούλου, εἶναι ἔντονη, καθὼς ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου βαθμιαία μεταλλάσσεται ἀπὸ φυσικὴ σὲ τεχνητή. Ἡ νηφάλια ἀπάντηση εἶναι καὶ ἡ αὐτονόητη. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἄβουλο ἐργαλεῖο, ποὺ ἡ χρήση του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες, ἀπὸ τοὺς χρηματοδότες τῶν ἐρευνῶν καὶ τελικὰ ἀπὸ τοὺς χρήστες. Ἐν κατακλείδι: «Οἱ εὐφυεῖς μηχανὲς χρειάζονται τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ μάθουν νὰ δροῦν ἀνθρώπινα»<sup>3</sup>.

Τὸ *Chat* (φιλικὴ συνομιλία) *GPT* (Generative Pretrained Transformer: Παραγωγικὸς Προεκπαιδευμένος Μετασχηματιστής) εἶναι ἓνας τύπος/μοντέλο ἀλγοριθμικῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, ποὺ παράγει ἐκθέσεις, ἄρθρα, περιλήψεις κειμένων, ἐρευνητικὲς ἐργασίες, καθὼς ἔχει ἐκ τῶν

---

\* Ἡ Δήμητρα Κούκουρα εἶναι Ὀμότ. Καθηγήτρια Ὀμιλητικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Οἱ ὄροι καὶ οἱ γενικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ λειτουργία τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, τίς ἐφαρμογές, τίς δυνατότητες καὶ τίς ἐπιδράσεις στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου προέρχονται *passim* ἀπὸ τὴν κατατοπιστικὴ μελέτη τοῦ Γιώργου Γιαννακόπουλου, *Τεχνητὴ Νοημοσύνη. Μιὰ διακριτικὴ ἀπομυθοποίηση*, ἐκδ. Ροπή, Θεσσαλονίκη 2020, σ. 203.

2. Βλ. τὸν γενικὸ προβληματισμὸ τοῦ Σταύρου Γιαγκάζογλου, «Θεολογία καὶ τεχνητὴ νοημοσύνη», *Θεολογία* 91, 3 (2020), σσ. 95-124.

3. Γιαννακόπουλος, *Τεχνητὴ Νοημοσύνη...*, ὁ.π., σ. 35.

προτέρων εκπαιδευθεῖ σὲ τεράστιο ὄγκο δεδομένων μὲ κείμενα ἀπὸ τὸ διαδίκτυο. Κατανοεῖ καὶ παράγει ἀνθρώπινη γλῶσσα μὲ φυσικὸ τρόπο, συζητεῖ, ἀπαντᾷ σὲ ἐρωτήσεις, διορθώνει, συντάσσει καὶ μεταφράζει κείμενα. Συνομιλεῖ μὲ τοὺς χρήστες σὲ φυσικὴ γλῶσσα μὲ γραπτὸ κείμενο ἢ τεχνητὴ φωνή, σύμφωνα μὲ τὸ chatbot (chatterie + (ro) bot), ἓνα πρόγραμμα ὑπολογιστῶν, σχεδιασμένο νὰ προσομοιώνει τὴν ἀνθρώπινη γραπτὴ ἢ προφορικὴ συνομιλία<sup>4</sup>.

Ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ἐκπληκτικῶν δυνατοτήτων τῆς συγκεκριμένης ἐφαρμογῆς ἐξηγεῖ τὴν εὐρύτατη χρήση της σὲ πολλὰ πεδία καὶ εἰδικώτερα στὴν ἐκπαίδευση. Ἐπιπλέον, τὰ Μεγάλα Γλωσσικὰ Μοντέλα (LLMs - Large Language Models) μὲ δισεκατομμύρια παραμέτρους, τὰ ὁποῖα ἐκπαιδεύονται σὲ ἐκτενῆ σύνολα ψηφιοποιημένων δεδομένων (ὅπως ἴσοσελίδες, βιβλία, ἄρθρα), ὑπόσχονται μίαν ταχύτατη συμβολὴ στὴν ἐκπόνηση συνθετικῶν ἐργασιῶν.

Οἱ τεχνητοὶ νευρῶνες (artificial neurons), ἓνα ἄλλο ὑπολογιστικὸ κατασκευάσμα, ἀντλώντας γνώση ἀπὸ ἀνυπολόγιστους ὄγκους δεδομένων, γράφουν τὴν ἔκθεση ἑνὸς μαθητῆ τοῦ Δημοτικοῦ, σχολιάζουν ἓνα σύγχρονο θέμα γιὰ ἓναν ἔφηβο μαθητῆ τοῦ Λυκείου, ἀκόμη περισσότερο συντάσσουν μίαν μεταπτυχιακὴ ἢ διδακτορικὴ διατριβή. Προφανῶς καὶ ἓνα κήρυγμα.

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι χρήσιμο γιὰ τὸν σκοπὸ τῶν παραληπτῶν, ἀνησυχητικὸ ὡστόσο γιὰ τὴν πνευματικὴ τους ἀνάπτυξη. Δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ ταχύτατη καὶ συνήθως ἀνέξοδη ἀνεύρεση ψηφιοποιημένων δυσπρόσιτων πηγῶν ἢ δαπανηρῶν συγγραμμάτων, οἱ μεταφράσεις κειμένων – βεβαίως ὅλα αὐτὰ μὲ τὶς σχετικὲς ἐπιφυλάξεις. Τὸ πρόβλημα εἶναι τὸ ποιητικὸ αἶτιο τοῦ κειμένου, ποιὸς δηλαδὴ τὸ ἔχει γράψει καὶ ἡ διαδικασία τῆς σύνθεσης. Ποιὸς ἐνεργεῖ τὴν ἀξιολόγηση τῶν πληροφοριῶν, τὴν ἐπιχειρηματολογία, τὴν ἀπόδειξη τοῦ ζητουμένου καὶ ποιὸν ἐκφράζει τὸ γλωσσικὸ ὕφος τοῦ κειμένου. Τὰ «έτοιμοπαράδοτα» κείμενα εἶναι δελεαστικὰ ἀλλὰ καὶ ἀπειλητικὰ γιὰ τὶς διανοητικὲς λειτουργίες τῶν χρηστῶν. Τὸ σχολεῖο, σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες, ὀφείλει νὰ ἀναπτύσσει τοὺς νευρῶνες τοῦ ἐγκεφάλου τῶν μαθητῶν: τὴν κρίση

4. Βλ. κατατοπιστικὲς πληροφορίες στὸ σχετικὸ λήμμα "ChatGPT" τῆς *Britannica Encyclopedia*, <https://www.britannica.com/technology/ChatGPT>.

τους, τὴν ἰκανότητα νὰ συγκρίνουν καὶ νὰ διακρίνουν τὴν ἔννοια Α ἀπὸ τὴ Β καὶ κατ' ἐπέκταση μία ἀληθῆ πληροφορία ἀπὸ μία ψευδῆ νὰ ἀναπτύσσουν τὴ σκέψη τους, τὴ δημιουργικὴ τους φαντασία καὶ τὴ γλωσσικὴ τους ἐπάρκεια, σὲ τελικὴ ἀνάλυση τὴν ἐλευθερία τους. Εἶναι ἐπίκαιρη ἡ ἀπορία τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ: «Μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα;»<sup>5</sup>. Καὶ οἱ στοχαστὲς τῆς λογοτεχνίας ἐπισημαίνουν: «Τὸ γλωσσικὸ ὕφος εἶναι ἀποκλειστικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ κάθε συγγραφέα καὶ ταυτίζεται ἀπόλυτα μὲ τὴν ἴδια του τὴν ὕπαρξη (*Le style c'est l'homme même*)»<sup>6</sup>.

Βεβαίως, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπέλαση τῶν ἀλγοριθμικῶν τεχνητῶν «συγγραφέων», ἡ πνευματικὴ ραστώνη καὶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἀνεπιμότητα ἔχουν ἐκδηλωθεῖ μὲ τὴ λογοκλοπὴ (*plagiarism*<sup>7</sup>: πλαγία ὁδός) συγγραμμάτων καὶ μὲ τὴν ἀμειβόμενη δράση «λογογράφων» πάσης φύσεως ἐργασιῶν. Εἶναι πιθανὸν τώρα καὶ οἱ ἴδιοι –εὐφυῶς– νὰ προσφεύγουν στὴν τεχνητὴ εὐφυΐα, γιὰ νὰ τοὺς ἐτοιμάσει τὴν «παραγγελία» ποὺ ἀνέλαβαν νὰ διεκπεραιώσουν ἰδίῳ καμάρῳ. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἀφυΐα τῶν ἀποδεκτῶν καὶ ἓνα πόνημα ἀκαθορίστων συντακτῶν καὶ πνευματικῆς πατρότητας.

Πανθομολογουμένως, ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη ἔχει ἔλθει γιὰ νὰ μείνει στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ὅπου τάχιστα ἐδραιώνεται καὶ θὰ παραμένει ἐργαλεῖο ἐξαρτώμενο ἀπὸ τὸν χειριστὴ ἄνθρωπο – ὅσο βέβαια ὁ σκεπτόμενος ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔχει καταστῆ εἶδος πρὸς ἐξαφάνισιν!

Ὅμοίως, τὸ γνωστικὸ πεδίο τῆς Ὀμιλητικῆς ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς ἐφαρμογὲς τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης. Ἐξειδικευμένες μελέτες δὲν ἔχουν μέχρι στιγμῆς ἀναρτηθεῖ στὸ διαδίκτυο, ἐξ ὧν γνωρίζουμε. Ὅρισμένες ὁμῶς ἐμπειρικὲς μαρτυρίες ἀπὸ κήρυκες προτεσταντικῶν παραδόσεων εἶναι ἐντυπωσιακές. Σταχυολογήσαμε τὶς ἐξῆς:

5. «Ἐκατάλαβα· θέλεις νὰ ὀμιλήσουμε γιὰ τὴ γλῶσσα· μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα;», Διονυσίου Σολωμοῦ, *Διάλογος* (1824): βλ. *Διονύσιος Σολωμός*, Ἄπαντα, τόμ. Β', Πεζὰ καὶ Ἱταλικά, ἔκδ.-σημ. Λίνος Πολίτης, ἔκδ. Ἰταρος, Ἀθήνα 1955, σσ. 12-13.

6. [https://www.dicocitations.com/citations/citation-3127.php#google\\_vignette](https://www.dicocitations.com/citations/citation-3127.php#google_vignette) Le style est l'homme [...] – Georges Louis Leclerc, comte de Buffon.

7. <https://www.ox.ac.uk/students/academic/guidance/skills/plagiarism>.

Στὸ ἐνημερωτικὸ δελτίο *China Christian Daily*<sup>8</sup>, μαζί με τὸν μαζικὸ ἐνθουσιασμὸ ἑκατομμυρίων Κινέζων γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ Deep Seek<sup>9</sup>, κινεζικὴ παραλλαγὴ τοῦ ChatGPT, ἀναφέρονται οἱ ἀντιδράσεις μιᾶς γυναίκας, ὑπεύθυνης σὲ χριστιανικὴ κοινότητα τῆς Βόρειας Κίνας. Ἡ Wang ἀναζήτησε στὴ μηχανὴ ἓνα συγκεκριμένο κήρυγμα καὶ σὲ ἐλάχιστο χρόνο ἔμεινε ἀναυδὴ ἀπὸ τὴ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενο ποὺ εἶδε στὴν ὀθόνη της. Μία ἄλλη φορὰ ἐπεδίωξε νὰ βρεῖ μερικὰ μόνον σημεία, γιὰ νὰ τὰ ἐντάξει στὴν ὁμιλία ποὺ ἡ ἴδια προετοίμασε. Ὅταν τὴν ἐκφώνησε, τὰ ἐμβόλιμα παραθέματα τῆς ἔμοιαζαν σκληρά, ἄκαμπτα, μία ξηρὴ ἀπαρίθμηση δομημένων σημείων χωρὶς ζωντάνια. Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ ἐνίσχυσε τὴν πεποίθησή της ὅτι «ἡ Τεχνητὴ Νοημοσύνη δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν προσωπικὴ προετοιμασία τοῦ κήρυκα. Ἐνα ἀληθινὸ κήρυγμα εἶναι προῖόν προσευχῆς καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ ἀντικατοπτρίζει τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ καὶ οἰκοδομεῖ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων». Ἡ ἴδια ὁμολογεῖ: «Ὅταν κηρύττω σὲ διαφορετικὲς ἐκκλησίες, τὸ Πνεῦμα μοῦ δίνει διαφορετικὲς ἐμπνεύσεις. Ἄν καὶ προετοιμάζομαι πολὺ, ἡ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦταν πιὸ σημαντικὴ». «Πρὶν κηρύξω προσεύχομαι: “Κύριε, σὲ παρακαλῶ βοήθησέ με. Ὅταν μιλάω στὸν ἄμβωνα, μιλάω στὸν λαὸ σου...”. Ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει μόνο ὡς συμπληρωματικὸ ἐρευνητικὸ ἐργαλεῖο, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν ἱερὴ διαδικασία προετοιμασίας ἑνὸς κηρύγματος μετὰ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ μελέτη».

Πέρα ἀπὸ τὴν Κίνα, στίς δυτικὲς ἀκτὲς τοῦ Εἰρηνικοῦ, στὸ Βανκούβερ, ἓνας ἀξιόλογος πάστορας, σὲ συνέντευξή του στὸ περιοδικὸ *The Gospel Coalition – Canada edition*<sup>10</sup> τονίζει: «Ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη ἤρθε γιὰ νὰ μείνει. Ἔχει γίνεи ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς σύγχρονης ζωῆς καὶ τὸ κήρυγμα δὲν ἀποτελεῖ ἐξαίρεση. Μὲ λίγες μόνο ὑποδείξεις (prompts), ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη μπορεῖ νὰ δημιουργήσει περιγράμματα κηρύγματος,

8. <https://www.chinachristiandaily.com/news/church-ministries/2025-03-14/millennial-pastor-ai-can-t-replace-pastors-in-sermon-preparation-15088>.

9. <https://www.techtarget.com/whatis/feature/DeepSeek-explained-Everything-you-need-to-know>.

10. Brett Landry, “Christian Living, Should Pastors Use AI in Sermon Preparation?”, *The Gospel Coalition – Canada edition* (May 26, 2025) (<https://ca.thegospelcoalition.org/article/should-pastors-use-ai-in-sermon-preparation/>).

νά συνοψίσει σχόλια, νά βρίσκει στή Γραφή παράλληλα χωρία καί ἀκόμη νά προτείνει ἐφαρμογές καί εἰκονογραφήσεις. Γιὰ τοὺς πάστορες καί τοὺς φοιτητὲς τοῦ σεμιναρίου, αὐτὸ εἶναι καί δῶρο καί πρόκληση. Τὸ ἐρώτημα δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐὰν μποροῦμε νά χρησιμοποιήσουμε τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη στὴν προετοιμασία τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ ἐὰν πρέπει».

Ἐπικαλούμενος τὴ *Ρητορικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλους καί τὰ τρία ἔντεχνα μέσα πειθοῦς<sup>11</sup>, τὸν λόγο (τὴ λογικὴ ἐπιχειρηματολογία), τὸ πάθος (τὴ συναισθηματικὴ ἀπήχηση) καί τὸ ἦθος (τὴν ἀξιοπιστία τοῦ ὁμιλητῆ), ὁ ἴδιος συνδέει τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη μὲ τὸν λόγο. Παρὰ ταῦτα, ἐπισημαίνει ὅτι «ἓνα κήρυγμα δὲν ἀποτελεῖ παράθεση πληροφοριῶν καί ὁδηγιῶν, ἀλλὰ δρᾶση πνευματικὴ. Σὲ ἓναν ἀληθινὸ τόπο καί χρόνον ὁ Θεὸς συναντᾷ τοὺς ἀληθινούς ἀνθρώπους, διαμέσου ἑνὸς ἀληθινοῦ κήρυκα μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, “κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος” (Β΄ Κορ. 3, 18). Τὸ τεχνητὸ κείμενο ὁργανώνει τὶς σκέψεις, ἀλλὰ δὲν προσλαμβάνει τὸ λυτρωτικὸ μῆνυμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει τὸν Λυτρωτὴ, “ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καί τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καί τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ” (Α΄ Κορ. 2, 10-12)».

Τὸ ἀριστοτελικὸ πάθος, συνεχίζει, εἶναι παντελῶς ἀσύμβατο μὲ τὸν ἀλγοριθμικὸ συντάκτη. Ὁ κήρυκας μεταφέρει τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, μὲ ποιμαντικὴ ζέση, συναισθηματικὴ διάκριση καί ἀγιοπνευματικὴ ἐγρήγορηση. Ἡ συγκίνηση, ἡ χαρά, ἡ παραμυθία, ἡ θεραπεία τῶν πληγῶν, ἡ κατανόηση τῶν ἀντιδράσεων τοῦ ἐκκλησιάσματος δὲν χωροῦν στὶς μαθηματικὲς πράξεις, ἐνῶ, ὅπως δηλώνει, ὁ παραγόμενος προφορικὸς λόγος εἶναι ἄψυχος καί παγερός. Σημειώνουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅσα ἀναφέρονται γιὰ ἓναν Ρῶσο ἠθοποιό, ὁ ὁποῖος, στὴ διάρκεια ἀκροάσεως (audition) ἐνώπιον τοῦ περιώνυμου σκηνοθέτη Stanislavski στὴ Μόσχα, κλήθηκε νά προσαρμόσει τὴ φωνή του ἀνάλογα μὲ διαφορετικὰ συναισθήματα, ἐκφωνώντας τὴ φράση «Segodnja večerom» (ἀπόψε τὸ βράδυ). Οἱ ἀκροατὲς καί τὸ ἀνάλογο μηχανήμα

11. Ἀριστοτέλους *Ρητορικὴ*, Βιβλίον Α΄, κεφ. 2, 1356a.

τῆς ἐποχῆς κατέγραψαν 40 διαφορετικὲς διαδοχικὲς φωνητικὲς ἐκφράσεις, στὸ πλαίσιο τῆς συναισθηματικῆς λειτουργίας τῆς γλώσσας, ποὺ ἀναφέρεται σὲ κάθε ὁμιλητῆ<sup>12</sup>.

Τὸ ἦθος ἀναφέρεται στὸ κῦρος τοῦ ὁμιλητῆ νὰ πείσει τοὺς ἀκροατὲς του νὰ ἀκολουθήσουν τὸ μήνυμά του. Γεγονὸς ἀλλότριον, ὅπως ὑπογραμμίζει, γιὰ μία ἀκολουθία ἀλγορίθμων. Ὁ ἀπ. Παῦλος εἶναι σαφής: «ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ»<sup>13</sup>. Τὸ ἦθος τοῦ κηρύγματος ἀναφέρεται στὴν ἔνωση τοῦ ἱεροκήρυκα μὲ τὸν Χριστό, ἡ ὁποία οὔτε μεταφορτώνεται (downloaded) οὔτε ἀνατίθεται (delegated) σὲ κάποιον ἄλλο. Ἡ συνέντευξη τοῦ πάστορα καταλήγει στὴν ἐπωδὸ: «Ἡ Τεχνητὴ Νοημοσύνη εἶναι ἐργαλεῖο καὶ ὄχι δάσκαλος».

Ἡ διαδικτυακὴ μας ἔρευνα δὲν ἐντόπισε ἀνάλογες ἐμπειρίες ἢ σχόλια ὀρθοδόξων ἱεροκηρύκων, παρὰ μόνον ἓνα κήρυγμα μὲ δηλωμένη τὴν τεχνητὴ προέλευσή του<sup>14</sup>. Τὸ περιεχόμενό του θύμιζε ἀπαρίθμηση τῶν ιδιοτήτων ἐνὸς φαρμάκου καὶ τὶς ἐσώκλειστες στὸ κουτὶ ὁδηγίες γιὰ τὴ χρήση του. Ὁ κήρυκας τὸ διάβαζε ἀπὸ τὸ κινητὸ τηλέφωνο μὲ ἐνθουσιώδη τόνο, μᾶλλον ὑποδηλώνοντας τὴν ἱκανοποίησή του γιὰ τὸν δικό του ἐκσυγχρονισμό. Στὸ τέλος κάλεσε τὸ ἐκκλησίασμα νὰ ἀξιολογήσει τὸ περιεχόμενο καὶ ὅλοι νὰ εὐχηθοῦν γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῆς ὀλικῆς διείσδυσης τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Παρ' ὅλα αὐτὰ εἶναι διάχυτη ἡ αἴσθησις ὅτι στοὺς ὀρθοδόξους ναοὺς ἀκούγονται κηρύγματα παράγωγα τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης. Ἀνιχνεύονται ἀπὸ μία δομικὴ ἀρτιότητα καὶ μία αἰσθητὴ ψυχρότητα. Ἐν τούτοις, οἱ κήρυκες παρομοίων κειμένων ὀφείλουν νὰ ἀνακαλοῦν τὶς εὐχὲς τῆς χειροτονίας τους. Ἡ ὁμιλητικὴ διαδικασίᾳ, ἡ ἀποστολὴ τοῦ κήρυκα, τὸ περιεχόμενο καὶ ὁ στόχος τοῦ μηνύματός του ἀναφέρονται μὲ συνταρακτικὸ τρόπο στὶς εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας. Στὸν προβληματισμὸ γιὰ τὴ σχέση «κήρυκα μηχανῆς-μηχανῆς κήρυκα», ἡ εὐχὴ τῆς εἰς πρεσβύτερον χειροτονίας δίνει μία ἀφοπλιστικὴ ἀπάντηση:

12. R. Jakobson, «Linguistique et poétique», στὸ: *Essais de linguistique générale*, Éditions de Minuit, Paris 1963 ([https://mpainfocom.weebly.com/uploads/1/9/9/8/19984595/jakobsonfonction\\_1.pdf](https://mpainfocom.weebly.com/uploads/1/9/9/8/19984595/jakobsonfonction_1.pdf)).

13. *Α΄ Θεσσα.* 1, 5.

14. [https://www.youtube.com/watch?v=xHf\\_](https://www.youtube.com/watch?v=xHf_).

«Αὐτός, Κύριε, καὶ τοῦτον, ... πλήρωσον τῆς τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος δωρεᾶς· ἵνα γένηται ἄξιος ... κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας σου, ἱερουργεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας σου...». Ἐπομένως, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου προϋποθέτει τὴ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ περιεχόμενό του ἔχει προσανατολισμὸ τῆ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τέλος, ἡ ὁμιλητικὴ διαδικασία ἀποτελεῖ ἱερουργία τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας· οὐδαμῶς ἀριθμητικὴ «μηχανουργία» ἀποθηκευμένων δεδομένων (data). Ὁ ἐπίσκοπος ὑπείσέρχεται τὸν «εὐαγγελικὸν ζυγόν», –ὄχι τὴ δουλεία στὴ μηχανή– γιὰ νὰ κηρύξει τὴ χαρμόσυνη εἶδηση τῆς σωτηρίας καὶ νὰ εἶναι «φωστήρας μέσα στὸν κόσμo»<sup>15</sup>, «μιμητῆς τοῦ ἀληθοῦς ποιμένου», «ἀθλητῆς τοῦ εὐαγγελίου». Ἀναμφίβολα αὐτὸ τὸ ἄψυχο καταπληκτικὸ δαιδαλώδες σύνολο τῶν μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν ἐξελίσσεται διαρκῶς σὲ πληρέστερο μιμητῆ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου. Δὲν μπορεῖ ὁμως ποτὲ νὰ γίνῃ μιμητῆς τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ.

Ἡ εὐχὴ πρὸ τῶν ἀναγνωσμάτων στὴ Θεία Λειτουργία δίνει ἐξ ἴσου καίριες ἀπαντήσεις: «Ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλόανθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν... Σὺ γὰρ εἶ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν... Ἀμήν»<sup>16</sup>. Τὸ ζητούμενο εἶναι ἡ κατανόηση τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, ἡ ὁποία πρῶτιστα προϋποθέτει θεῖο φωτισμό. Τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας εἶναι δῶρο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Οἱ δέκτες του εἶναι ἡ καρδιά καὶ ἡ διάνοια (ὁ νοῦς, ἡ νοημοσύνη) τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ ὅπου προσλαμβάνονται γιὰ νὰ καταυγάσουν ὅλη τὴν ὑπαρξή του. Πῶς κανεὶς νὰ διανοηθεῖ ὅτι ἓνα chatbot θὰ ἐκζητεῖ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γιὰ νὰ παραγάγῃ ἓνα κήρυγμα καὶ πῶς ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη θὰ προσλάβῃ τὴν ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος;

15. «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν...: σύ, Κύριε, καὶ τοῦτον τὸν ἀναδειχθέντα οἰκονόμον τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος ποίησον γενέσθαι μιμητὴν σου τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένου ... φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτῆν ἀφρόνων, φωστήρα ἐν κόσμῳ, ἵνα ... παραστῇ τῷ βήματί σου ἀκαταισχύντως καὶ τὸν μέγαν μισθὸν λήψῃται ὃν ἠτοίμασας τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου σου» (Εὐχὴ χειροτονίας ἐπισκόπου).

16. Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου.

Ὁ φωτισμὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι δεδομένος. Γιὰ νὰ καρποφορήσουν ὅμως οἱ δωρεές του χρειάζεται ἡ ἀνθρώπινη συνέργεια. Αὐτὸ σημαίνει προσευχή, μελέτη τῆς Γραφῆς καὶ τῆς πατερικῆς σκέψεως, ἐγρήγορση γιὰ τοὺς προβληματισμοὺς τῆς κοινωνίας, συμμετοχὴ στὶς ἀγωνίες τῶν ἀνθρώπων καὶ βεβαίως διὰ βίου ἐπιμόρφωση.

Συχνά, κηρύγματα ποὺ ἀκούγονται στοὺς ναοὺς ἢ μεταφέρονται μὲ τὸ διαδίκτυο εἶναι ἀποθαρρυντικὰ ἕως καὶ ἀπογοητευτικά. Ἡ ἀκουστικὴ αὐτὴ εἰκόνα ὀδηγεῖ στὴ σκέψη: καλύτερα ἢ σιωπὴ παρὰ ἓνα ἀδόκιμο κήρυγμα. Ἐν τούτοις, ἡ λύση δὲν εἶναι ἡ ράθυμη σιωπὴ ἀλλὰ ἡ συνειδητὴ προσπάθεια γιὰ βελτίωση. Στὴ θεία λατρεία διδάσκουν τὰ δρώμενα οἱ ἀγιογραφίες, ἡ ναοδομία, ἡ ψαλμωδία, οἱ ὕμνοι – στὸ μέτρο πάντοτε τῆς γλωσσικῆς πρόσβασης στὸ περιεχόμενό τους. Παρὰ ταῦτα, ἡ μαθητεία τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν βαπτισμένων ἀδιάφορων χριστιανῶν, τὸ κάλεσμα στὴ μετάνοια καὶ στὴν εἴσοδο στὴ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ἄθλημα τῶν κηρύκων τοῦ εὐαγγελίου<sup>17</sup>, στοὺς ὁποίους ὁ Χριστὸς, ὅπως ὑποσχέθηκε, εὐρίσκεται πάντα δίπλα «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»<sup>18</sup>.

Ἄλλὰ «γιὰ νὰ γυρίσει ὁ ἥλιος θέλει δουλειὰ πολλή»<sup>19</sup>!

## SUMMARY

### Preacher Machine-Machine Preacher. The Use of Artificial Intelligence in the Field of Homiletics

By Dimitra Koukoura, *Professor Em.*  
*Aristotle University of Thessaloniki*

Artificial intelligence with its multiple capabilities is an intense challenge for the modern preacher of the divine word, who can draw from useful information for the preparation of a sermon to an integrated

17. *Ρωμ.* 10, 14.

18. *Ματθ.* 28, 20.

19. Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, *Τὸ Ἄξιον ἔστί*, ἐκδ. Ἰκαρος, Ἀθήνα 1959.

text related to the topic he wants to develop. The concern about this case ranges from positive assessments to completely negative ones. If we take as a basis that the literary genre of Christian homily developed in the Greek-speaking tradition is hermeneutic and based on the principle “The Bible interprets the Bible”, then an offer of biblical passages on the subject, in no time, effortlessly, is welcome. Then the speaker might have the opportunity to compose a sermon that will denote his own creation and his own message, which should express an up-to-date teaching of the orthodox tradition. So far, we would say that the preacher mechanically uses the beneficial effects of an inconceivable database. In a more advanced use of the machine, the preacher explains to it what he wants his sermon to contain, other than interpreting a biblical passage: current events, moral exhortations, and so on. The result then is a comprehensive construct; a combination of mental capabilities aimed at human brain cells rather than the human being seeking communion with personal God. In this way the machine becomes a preacher to short-circuit the audience and not to open the horizon of love and communion with God. For this is what the preacher human ought to do, sharing his own spiritual experience of the living God to his congregation, with the tongue of his lips, his face and his body. Each sermon must bear the speaker’s spiritual stamp. The problem is what happens when the preacher is happy to give way to the machine for various reasons. Then he will probably have to reconsider this attitude, which does no good, but rather harms, misleads and enslaves.